

De preek van de leek

Mient Jan Faber

1 november 2009

MIJN 'PREEK' IS EEN REISVERHAAL OVER MIJN ERVARING MET GOD.

Ik ben geboren in december 1940. In Coevorden. Een echt oorlogskind. Alhoewel mijn vader van stonde aan zich met het verzet inliet, werd de oorlog en de bezetting bij mij thuis wel gezien als een straf voor onze zonde, zoals mijn moeder, een moedige vrouw, ons leerde. Net zoals de dood een straf voor de zonde was. Je moet alles, dus ook het negatieve met God durven te verbinden. Wel moest je de bezetter bestrijden, met God aan je zijde. God was de wreker en bevrijder ineen. We werden gestraft en van de straf verlost door een en dezelfde hogere macht. Niet iedereen heeft de oorlog overleefd in mijn familie. Een zus van moeder is in een jappenkamp overleden en de man van een andere zus heeft het gelag betaald dat voor mijn vader bedoeld was. Wij zaten bij haar ondergedoken in het laatste oorlogsjaar, mijn moeder en vier kinderen. De Duitsers kregen er weet van en kwamen onaangekondigd langs in de hoop mijn vader aan te treffen. Hij was er soms, maar ze vonden hem goddank niet. Mijn moeder werd ondervraagd maar ze zweeg. Ik voel nog de kneep van haar hand, want ze hield haar kinderen bij zich terwijl ze belaagd werd. Uit wraak hebben ze toen mijn oom meegenomen. Voorgoed.

Thuis lazen we aan tafel de Bijbelse geschiedenis van het volk Israel, dat zich een God gevonden had die meetrok dwars door de woestijn op weg naar het beloofde land. Het feit dat je deel uitmaakte van een gereformeerd volksdeel met alles er op en er aan, riep als vanzelf de gedachte op dat ook jouw volk een meereizende God moest hebben. Dezelfde God als die van het volk Israel. Een volk zonder God is immers als een schip zonder stuur. En een God zonder volk is helemaal ondenkbaar. Een van de eerste liederen die we na de oorlog leerden op school was het Wilhelmus. Een strijdlied met God-met-ons. Als jochie van 11 maakte ik op de catechisatie kennis met de (gereformeerde) verzoeningsleer. Hoe wij ons met God konden verzoenen opdat de toorn Gods over onze zonden niet meer op ons zou neerdalen. De dominee tekende voor zijn catechisanten een driehoek op het bord om duidelijk te maken hoe door de komst van Jezus de wraak van God ten uitvoering is gebracht. Vanaf de top van de driehoek keek God op de basis neer. Die basis stelde de wereld voor, vol zondige mensen. Toch werden wij niet gestraft, want God zag ons niet. Halfweg de driehoek had Jezus zich opgesteld en benam God het zicht op ons. Gods toorn trof toen Jezus en niet ons. Jezus droeg al onze schuld en betaalde de rekening. Wij ontsprongen de wrake. Dat heet 'genade', zei de dominee. Maar ik dacht: "Genade? Het is gruwelijk en gemeen." Het was een dominee die al op jonge leeftijd mijn geloof en mijn godsbeeld aan het wankelen bracht. Gaandeweg raakte ik er zelfs van overtuigd dat het voor mij maar beter was er geen godsbeeld op na de houden.

Ik voelde me thuis bij het gereformeerde volk. Gereformeerden die vaak erg overtuigd leken van hun bijzondere uitverkiezing. In menig huishouden klonk in het standaardgebed voor de maaltijd onze bevoorrechte positie door:

"Oh Heer wij danken u van harte,
Voor nooddruft en voor overvloed,
Daar menig mens eet brood der smarten,
Hebt gij ons mild en wel gevoed,
Doch geef dat onze ziele niet aan dit vergank'lijk leven kleef,
Maar eindelijk eeuwig bij u leef".

Toen ik in 1959 naar de VU ging stond het gereformeerde bolwerk nog vast overeind. Op de studenten sociëteit kwam de beroemde pedagoog, professor Jan Waterink, langs om de

De preek van de leek

aankomende studenten te leren dat zij er goed aan deden t.z.t. verliefd te worden op een gereformeerd meisje en dat het VU-ziekenhuis onlangs een verpleegstersopleiding had gestart waar wij ons jongenshart zouden kunnen ophalen. Ik moet toegeven, ik heb mij aan die wijze raad gehouden, en de allerbeste gevonden. Aan het eind van de groentijd trokken we massaal op naar het Museumplein om tegen de katholieke studentenvereniging om een vat bier te vechten. Wij marcheerden op in rijen van vier onder het zingen van:

“De Roomse horden rukken aan,
Om het Vrije VU-corps neer te slaan,
(Vermomd verschuilt zich in’t struweel,
Een Jezuïet met veldbordeel,
Staat pal geschoren Geuzenheir)
Denk aan Jan de Bakker,¹
Denk aan Jan de Bakker,
(Vecht voor’t volle biervat en uw eer)”.

Van de andere kant kwamen de jonge helden van de Katholieke studentenvereniging Thomas Aquino, door ons de tomaten genoemd, in ganzenpas aangemarcheerd, met de verfoeilijke kreet op de lippen:
“Calvijn, Calvijn,
Calvijn dat is een zwijn.”

Na wat omzwervingen ben ik uiteindelijk wiskunde gaan studeren, hetgeen overigens niets te maken heeft met de driehoek waarvan ik eerder repte.

In de jaren '60 brokkelden de traditionele zuilen in een sneltreinvaart af. Maar het kostte de studenten generatie aan de VU weinig moeite zich een nieuw godsbeeld te scheppen. De *love songs* van Frank Sinatra en de Flower Power cultuur vroegen als het ware om de omkering van de God der Wrake. God werd Liefde, een medium om je heen, een ongrijpbare aanwezigheid. Maar er was nog een element dat de Liefde ging aanvullen in die jaren. Dat was de God van de Gerechtigheid. De Derde Wereld kwam letterlijk over de vloer, ook bij mij thuis. Ik zie hem nog zitten, die jonge vluchteling uit Ethiopië die bij ons zat ondergedoken, illegaal en doodsbang om het land te worden uitgezet en opnieuw in de handen van de moordenaars van zijn familie te vallen. Hij onderwees me over de harde werkelijkheid van martelen, gevangenschap, vluchten en nergens welkom zijn.

Ondertussen schreef ik een proefschrift over de metriseerbaarheid van oneindig dimensionale topologische ruimten. Je moet het toch ergens zoeken niet waar.

Na gedane arbeid keerde ik terug op aarde en kwam in het midden van de jaren '70 bij de vredesbeweging terecht. Niet omdat ik pacifist was geworden. In de Koude Oorlog deed het er niet zoveel toe of je pacifist was of niet. De oorlog was niet voor niets slechts koud. Want de aanwezigheid van kernwapens op het slagveld Europa, maakte van iedere oorlog een allesvernietigende zelfmoordaanslag en daar waren we hier niet echt toe bereid. Maar wel in onze verbeelding. De absurdistische doctrine van die jaren luidde dat de zelfmoord kon worden voorkomen door de gedachte eraan levend te houden. Dus speelden we vol overgave

1 Jan de Bakker (van Woerden) werd in 1525 in Den Haag om het geloof verbrand.
De eerste (protestantse) martelaar.

De preek van de leek

de zelfmoordaanslag. Onze militairen gingen voorop om in opdracht van de politiek de denkbeeldige nucleaire trekker over te halen en de Europese volkeren: de potentiële slachtoffers van de massavernietiging, liepen gewillig achter hen aan. Zonder vrees, want het spel was zo

beangstigend dat het nooit uit de hand zou lopen. We hielden God er buiten, want het spel kende geen einde en dus geen winnaars of verliezers. Het spel had eeuwigheidswaarde. We hadden de vrede op aarde gebracht, althans in Europa. God-met-ons was betekenisloos geworden. Pas toen het spel in de jaren '80 toch uit de hand dreigde te lopen, hief de gereformeerde synode, in 1984, in de naam van God de waarschuwende vinger op, richting de Nederlandse overheid en sprak: "De plaatsing van 48 kruisraketten in Nederland is in strijd met Gods heilsplan voor deze wereld." In 1989 viel de Berlijnse Muur en bedierf het nucleaire zelfmoordspel.

Pas in de jaren '90 kwamen we weer in hete oorlogen terecht. Ik ken ze inmiddels van nabij, op de Balkan en in de Kaukasus en later in Kasjmir, het Midden Oosten (Israël/Palestijnen) en Irak. Opnieuw werd ik me gewaar hoe mensen God van node hebben als de aardse zekerheden wegvallen. In Bosnië bestreden islamitische Moslims, orthodoxe Serviërs en katholieke Kroaten elkaar, in wisselende samenstelling. De strijd ging om 'Blut und Boden'. En dus om etnische zuiverheid en bijgevolg om etnische zuivering. In die oorlog vielen de slachtoffers bij bosjes. Er was dus veel werk aan de winkel voor de geestelijkheid. De hoofdtaak van de Iman en de priester verschoof naar het open graf. Daar moest hij het slachtoffer in verbinding brengen met God en voor de rouwende familieleden en vrienden een troostende stem te zijn. De verschillende begrafenissen die ik heb bijgewoond hadden steeds hetzelfde patroon. De geestelijke sprak over de gevallen strijder als een trouwe zoon van zijn volk die niet voor niets gevallen was. Hij was bovenal een kind van God in wiens huis hij nu in vrede woonde. Nooit heb ik een geestelijke horen zeggen: 'Deze man hier heeft zich schuldig gemaakt aan etnische zuiveringen, aan verkrachtingen, aan moordpartijen op onschuldige burgers. En dus heeft hij nu zijn verdiende loon, de doodstraf gekregen'. Integendeel, de geestelijke moest de omstanders troosten en kweet zich vol overtuiging van die taak. God-met-ons: hij legde de verbinding met de God van het volk waartoe het slachtoffer behoorde en droeg hem over in Diens beschutte handen. Geen volk voert oorlog zonder zijn God. En de verschillende goden leken als twee druppels water op elkaar. Ik stond erbij en keek er na, betrokken en tegelijkertijd vervreemd. En godverlaten.

Ik gruw van zelfmoordaanslagen. En er was veel om te gruwen tijdens de 2^e intifada. Op een van mijn bezoeken aan Gaza besloot ik de kwestie te gaan voorleggen aan sjeik Ahmed Yassin, de geestelijke leider van Hamas. Het kostte weinig moeite om hem te bereiken. Hij was invalide van kind af aan en werd voortgeduwd in een wagentje, een spitse man met een puntsik. De sjeik was graag bereid buitenlanders te ontvangen, omdat zij veiligheid voor hem betekenden. De Israëliërs hielden zijn handel en wandel nauwgezet in de gaten, wachtend op het moment om hem met een welgerichte schot vanuit een straaljager aan flarden te schieten. Maar zolang er buitenlanders bij hem op bezoek waren, gebeurde er niets. Yassin was vijand no.1, de inspirator van de zelfmoordaanslagen in Israel. Mijn vrienden in Gaza, bepaald geen aanhangers van Hamas, brachten me naar het huisje van de sjeik en het eerste wat me opviel was de eerbied waarmee ze zijn hand kusten en zich aan zijn voeten neerzetten. Even later vertelde ik hoe geschokt wij in Europa waren over de zelfmoordaanslagen op schoolpleinen en in bussen, in Tel Aviv en Jeruzalem. "U bent toch degene die meisjes en jongens oproept om zich te melden als vrijwilliger voor een zelfmoordaanslag?" Yassin ontkende niets, maar sprak zijn ergernis uit dat ik niet eerst over de voortdurende Israëliëse aanslagen in de Palestijnse gebieden was begonnen. Het Palestijnse verzet was een gerechtvaardigde reactie. "Dat is waar", zei ik. "Maar u roept kinderen op zichzelf te offeren en ook nog eens tientallen onschuldige joodse kinderen mee te slepen in hun zelfmoordactie. Waarom? Ik vraag naar uw persoonlijke ethiek!" Hij deed alsof hij mij niet begreep, maar ik hield aan. Eindelijk kwam het antwoord. "Ik weet dat u vaak

De preek van de leek

in Gaza komt”, zei Yassin. “Vindt u dat hier te leven valt?” Ik schudde mijn hoofd. “Gaza is een grote begraafplaats”, vervolgde Yassin. “En wij zijn de doden. Maar ook de doden hebben van God het recht gekregen om zo nu en dan hun dood te vieren. En dat doen wij na iedere zelfmoordaanslag. Zelfmoord is niet voldoende. Er is meer nodig. De zelfmoord krijgt zijn betekenis door de vijand erin te betrekken. Ik heb ook te doen met die joodse kinderen. Maar het kan niet anders.” Ik stond op en liep naar buiten, terwijl mijn vrienden afscheid namen van de sjeik. We reden regelrecht naar een familie waarvan een zoon onlangs een zelfmoordaanslag had gepleegd in Israël. En het was waar. Zijn moeder, die hem wekenlang gesmeekt had het niet te doen, vertelde dat de opleiding van haar zoon bij een speciale Hamas-eenheid ook van hem eiste dat hij zijn familie moest overtuigen dat de zelfmoordactie de wil van Allah was. En hij had haar uiteindelijk overtuigd. “Toen hij de aanslag gepleegd had hebben we zijn dood gevierd, samen met 15.000 juichende mensen. Het was de mooiste dag uit mijn leven”, zei ze.

Toen ik een volgende keer in Gaza was, kreeg ik te horen dat een leider van de radicale Islamitische Jihad met mij wilde praten. We maakten een afspraak aan het strand. Ik had de man al vaker ontmoet. Hij kwam met een verassend verzoek. Zijn organisatie kreeg humanitaire hulp van moslim organisaties uit Europa, ook uit Nederland. Maar de kraan was dichtgedraaid door de Nederlandse overheid. “Ik weet dat u ingangen hebt bij de Nederlandse politiek. Wilt u ons helpen de kraan weer open te draaien.” Ik keek hem enigszins verdwaasd aan en zei toen: “Op een voorwaarde. U moet mij een officiële verklaring meegeven dat uw organisatie stopt met zelfmoordaanslagen.” Hij reageerde boos: “U steunt het verzet van het Palestijnse volk niet meer!” Hij stond op en wou wegllopen. Ik hield hem tegen en zei dat ik nog iets tegen hem wilde zeggen. Toen vertelde ik dat mijn vader in de oorlog in een verzetsgroep zat en hoe mijn oom het gelag betaald had toen ze mijn vader niet konden vinden. “Stel dat mijn vader besloten had wraak te nemen en met hulp van zijn verzetsgroep de grens met Duitsland was overgetrokken en in een nabijgelegen dorpje een school was binnengeglipt en zichzelf had opgeblazen met alle schoolkinderen erbij. ... Ik zou het hem nooit hebben vergeven.” Het was stil. De Jihad leider keek me aan, knikte, stak zijn hand uit en verdween. We hadden voor de eerste keer een echt gesprek gehad samen.

Het wordt tijd om deze ‘preek’ te eindigen. Ik ben altijd blij als ik God weer even uit mijn hoofd kan zetten. Dat is een van de redenen waarom ik het slotkoor uit de Matheus van Bach zo graag hoor. Daar wordt door een groepje mensen een rebel begraven die even daarvoor nog naast twee andere rebellen aan een kruis hing. Ze proberen de rebel, Jezus geheten, niet de hemel in te praten, maar nemen het graf voor wat het is. In de Nederlandse vertaling: *Huilend gaan wij zitten, En roepen U in het graf toe: rust in vrede, rust zacht, Rust nu, uitgeputte ledenmaten; Uw graf en uw grafsteen Zullen voor het angstige geweten Een aangenaam hoofdkussen En rustplaats voor de ziel zijn. Vergenoegd sluimeren de ogen toe; Wir setzten uns mit Tränen nieder Und rufen dir im Grabe zu: Ruhe sanfte, sanfte ruh!*

Daarmee is wat mij betreft voor vandaag alles gezegd.

